

Mollet porta el nom d'una masia.

Estudi sobre l'espai del Baix Vallès en el segle X

Jaume Vilaginés i Segura*

Fa més de mil anys

L'any 993, concretament el 10 de juny, dues dones, Ermengarda i Elregod, donaven unes propietats terreres al monestir de Sant Cugat.¹ La donació estava situada a Parets, cap al sud, en una zona on avui dia hi ha part del barri de l'Eixample. Com era habitual, per ubicar els béns immobles es delimitaven els seus encontorns. La terra lliurada limitava pel sud amb l'església de Sant Vicenç i Santa Leda, una església amb dues advocacions, fet inusual entre els temples del Vallès del segle X. Es podria tractar també de dues esglésies diferents, però més endavant descartarem aquesta possibilitat. L'església corresponia a la parroquial de Mollet d'avui dia. La descripció geogràfica que ens dona el mateix document no dona peu a discussions.

Ens podem imaginar, doncs, que on hi ha ara l'església fa mil anys hi havia un petit edifici cultural, rodejat de fràgils construccions residencials. El document de la donació ens revela el primer cop que sabem per escrit de l'existència de l'església de Sant Vicenç. En canvi, el nom de Mollet és anterior. L'any 982, en una permuta, el monestir de Sant Pol de Mar va intercanviar una casa, terres i vinyes entre els termes de Martorelles, Mogoda i Mollet (*Molledo*) amb

els esposos Maier i Ermengarda, per una vinya a Parets. Es tracta de la primera menció del topònim Mollet.² La ubicació d'una de les propietats era a tocar del riu Tenes, en una altra s'esmenta un riu. Els béns de la donació es devien situar a prop dels rius Tenes i Besòs. La ubicació probable i el fet que estiguessin en el terme de Mollet fa pensar que el topònim de Mollet no coincidia amb el de l'església.

Per raons de lògica històrica es va considerar que els dos topònims, el de Mollet i el de Sant Vicenç, es referien al mateix lloc, associat a l'actual ubicació de l'església i als seus voltants.³ Es tractava d'un espai que el temps va anar transformant i que adquirí l'aparença de petit poble rural quan es va desenvolupar la sagrera, que ja tenim ben documentada en els segles XI i XII. Més endavant, el nucli entorn de l'església va modificar-se, però sense perdre la funció de nucli central de la localitat, mentre el paisatge del territori circumdant s'anava transformant pregonament al llarg del temps.

El present treball pretén qüestionar la identificació de l'origen del topònim de *Molledo*-Mollet amb la ubicació de la primitiva església, almenys en un inici. Encara que ja ben aviat el nom de Mollet es va associar amb el

* Historiador. jvilagin@xtec.cat

¹ CSCI, 289.

² ACBX, 139.

³ Gordi, J. i Vilaginés, J. (ed.) *Molledo-Mollet (993-1993)*, Mollet del Vallès, 1993.

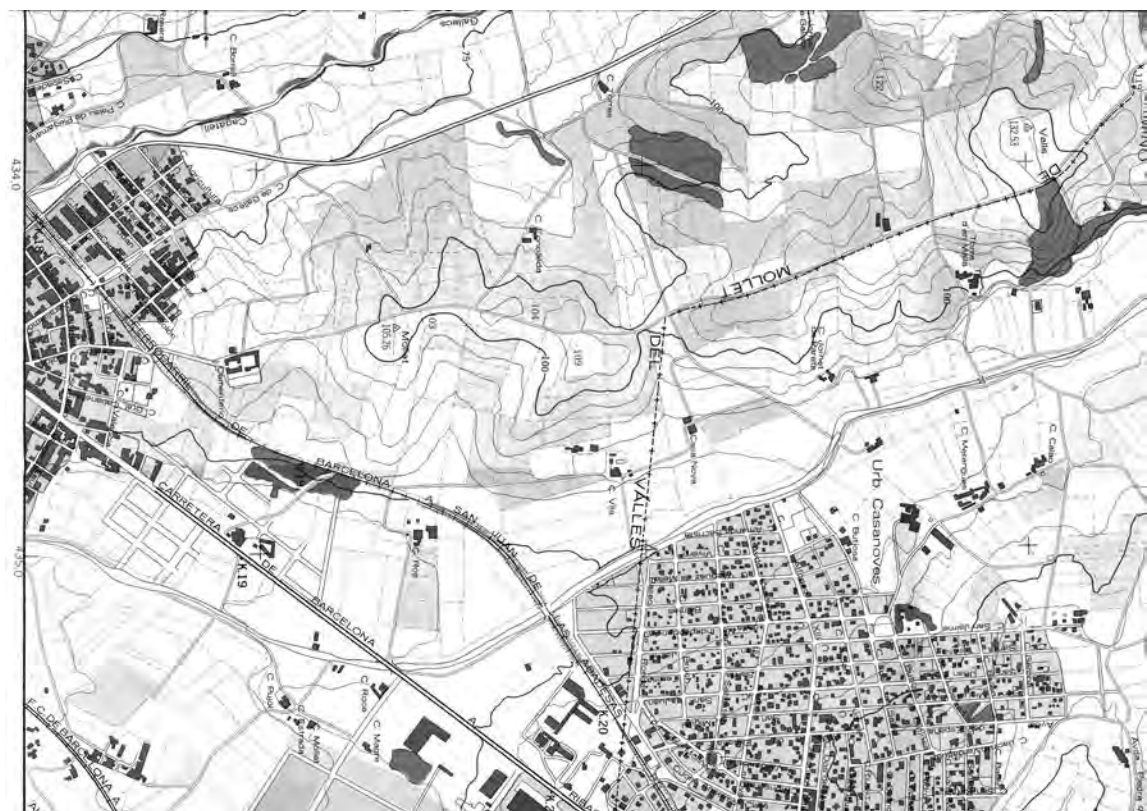

Figura 1. Mapa de situació de Can Mollet

de l'església (Sant Vicenç de Mollet)⁴, com va passar a altres localitats veïnes, la hipòtesi del treball és que el nom de Mollet corresponia inicialment a un indret distint al de l'església i que s'hi va vincular amb la institucionalització de la parròquia com a entitat veïnal. Per raons diverses que estudiarem més endavant, i òbviament per l'homonímia, l'indret original del topònim es podria situar en la històrica masia de Can Mollet.⁵

A través de l'anàlisi de les referències toponímiques immediatament posteriors, de l'origen etimològic

del nom i dels casos anàlegs de localitats veïnes, l'estudi esbrinarà fins a quin punt podem considerar que el nom de *Molledo* inicialment servia per referir-se a l'indret de la l'església o, en canvi, corresponia a la vila que més endavant va donar lloc a la masia de Can Mollet. Així doncs, els dos topònims ens informarien de dos llocs diferents (Sant Vicenç i Mollet) i no de només un.

Can Mollet

Can Mollet era una masia històrica ubicada en una zona amb unes carac-

⁴ El primer cop en què apareixen associats els topònims és a CSCII,572 (1044): "in loco vocitato Moledo supra cuius sacrosanto altario.. altare consecratum sancti Iohannis cuius altario fundatum est in ecclesiam sancti Vincenti in comitatu Barchinonense, in Vallense".

⁵ Vegeu el mapa.

Figura 2. Fotografia de Can Mollet d'inicis del segle XX. Font: *L'Abans de Mollet del Vallès*

terístiques geogràfiques particulars.⁶ La masia, que va ser enderrocada fa temps, estava situada en una zona de terres fèrtils i humides, a prop d'on passa la riera Seca (que correspondria al rio Molleto, en un document de 1016⁷) i també no gaire lluny d'on passava la riera del Tenes, que en lloc d'aiguabarrejar-se amb el Besòs on ho fa ara, anomenat històricament com el Trenc, ho feia més al sud, probablement a l'entorn de Can Prat. L'actual curs es va crear després d'un fort aiguat en el segle XV.⁸ El nom del Trenc

explica de forma eloqüent el que va passar. La força de l'aigua del Tenes va obrir un nou camí cap al Besòs. El Tenes en el seu curs final formava una plana (*plano de Tenes*)⁹ on hi abundava l'aigua, hi havia prats i es construïren molins que aprofitaven l'excés d'aigua.¹⁰

L'exigua riera Seca i el primitiu curs del Tenes devien abastar d'aigua abundant uns terrenys agràïts, fàcils de treballar per la humitat de pous i petits aiguamolls. La zona encara en èpoques no gaire allunyades era zona

⁶ Sobre la masia de Can Mollet, vegeu Boter de Palau, R. *L'Abans de Mollet del Vallès. Recull fotogràfic 1870-1965*, El Papiol, 2010, pàg. 603.

⁷ ACBXI, 261 (1016).

⁸ Umbert, J. i Piñeiro, À. "Desembocadura del Tenes (El Trench)", *Notes*, 23, Mollet del Vallès, 2008, pàgs. 95-104.

⁹ "...in parrochiam Sancte Marie de Martoreles, in ipso Plano de Tenes...": ACBXI 1458 (1085).

¹⁰ ACBXI 1458 (1085); també, "pratum ad ipsa sorbaria.. inter flumen Tenes et flumen Bisocii": ACBX, 309 (997).

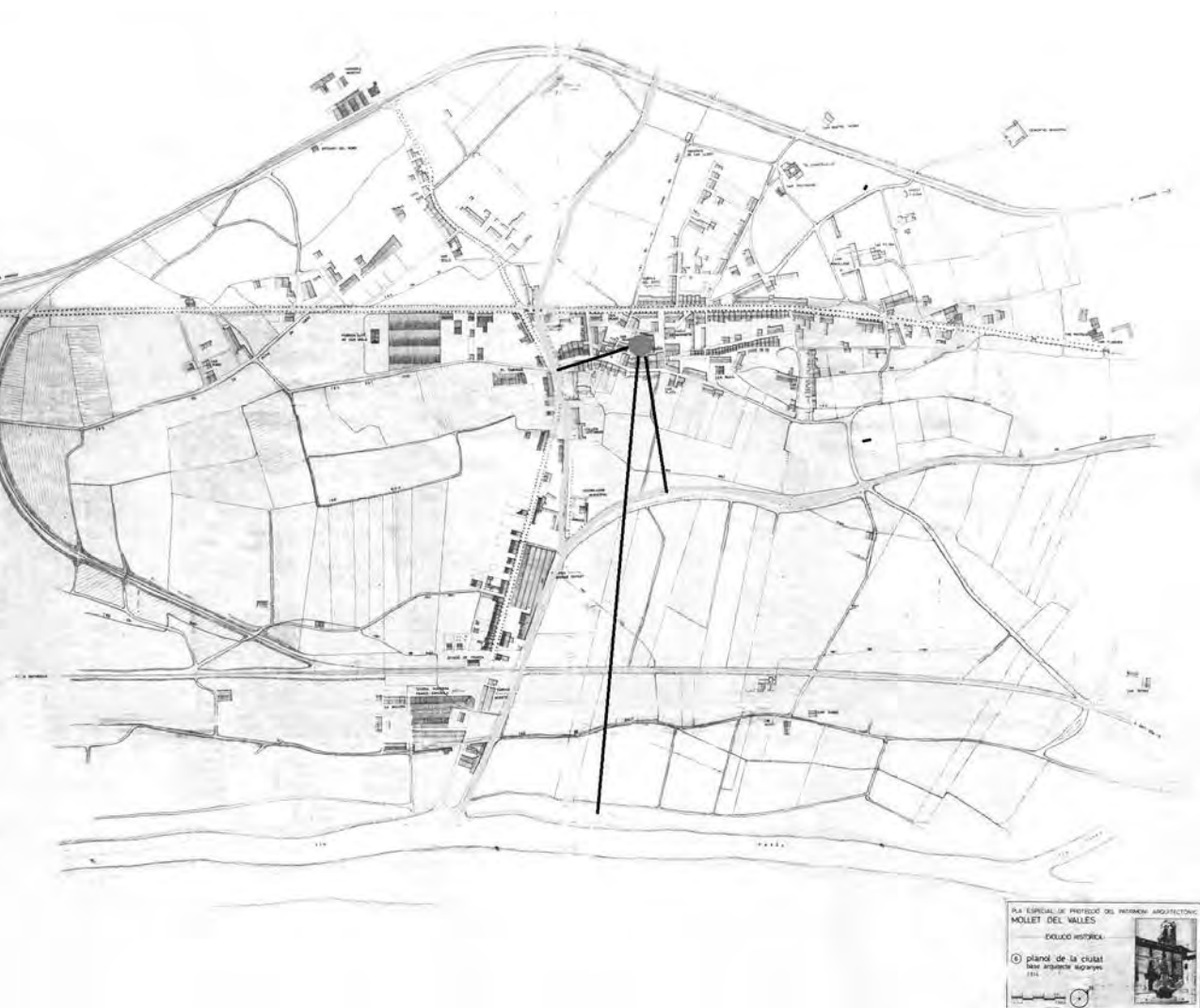

Figura 3. Mapa de situació dels perfils 1, 2 i 3. Base: Mapa de D. Sugrañes (1914). Font: Arxiu Municipal de Mollet del Vallès

de regadiu, s'hi construïren mines i hi havia comunitats de regants.¹¹ Precisament l'origen del nom de Molledo-Mollet es pot vincular amb les carac-

terístiques geogràfiques de l'entorn natural.

Segons els estudis etimològics, el terme Molledo prové del llatí mollis,

¹¹ Sobre l'extensió del regadiu, vegeu el plànol de Domènec Sugrañes de 1914 (Arxiu Històric de Mollet del Vallès); també, l'article d'aquest volum: Domènec, M. i Morera, A. "Mines i recs de Gallecs i de l'antic Mollet agrícola", Notes, 31, Mollet del Vallès, 2016. L'extensió del regadiu i del cànem en el segle XIX en un paisatge on hi abundaven aiguamolls a prop del riu es descriu a Corbalán, J. i Lardín, A. "El segle XIX" a Moledo-Mollet..., pàgs. 84-86.

que significa terra humida, blana i fèrtil.¹² Els treballs que han analitzat l'origen del nom de Mollet, el qual apareix en altres àrees de Catalunya (Mollet d'Empordà, Sant Joan de Mollet (Gironès), Mollet (Cerdanya), Mollet-La Bastida (Rosselló), castell de Mollet (Vallespir)...),¹³ conclouen que el nom està relacionat amb les característiques del sòl, per la presència d'humitat i, per extensió, ho associen a un espai agrari caracteritzat per la fertilitat.¹⁴

La toponímia del segle X, especialment la microtoponímia, es generava per l'ús popular, que molt sovint es basava en realitats físiques de l'entorn.¹⁵ La toponímia institucional o oficial que trobem en la documentació escrita s'adaptava a la realitat popular; així, sovint, en la documentació medieval, que solia basar-se en la terminologia oficial, solia recórrer als noms usuals que se superposaven als primers; per exemple, trobem la menció l'any 904 de Sant Esteve, "que és anomenat de Parets" (1059), o, més tard, Sant Esteve de Breda, "que la gent anomena de Parets" (1100).¹⁶ La toponímia vulgar era

descriptiva. També passava en el cas de *Molledo*: s'anomenava el lloc per la principal característica que tenia, la humitat: "en el lloc que anomenen Mollet".¹⁷

Si acceptem aquesta realitat, resulta més lògic que Mollet (*Molledo*, *Moledo*, *Molletto*, *Moled*, *Mulled*, *Muled*, *Molleti*, *Mollet*)¹⁸ fos un nom aplicat en un espai com el que ocupava la fa poc existent masia de Can Mollet, que no pas on estava l'església de Sant Vicenç. Efectivament, l'església de Sant Vicenç, o la que en el segle X hi havia en el lloc de l'actual, dedicada a sant Vicenç i santa Leda, estava en un indret elevat i no en un nivell accessible a aigües benéfiques per a l'agricultura i també susceptible d'inundar-se. La meteorologia recent ens recorda que no solament els cursos més grans, sinó també els torrents i les rieres, poden provocar moments d'importants destrosses.¹⁹ El clima i la hidrologia d'època medieval del Vallès no era gaire diferent de l'actual; des de llavors el clima de la zona a grans trets no ha canviat gaire, si exceptuem les oscil·lacions climatològiques

¹² Corominas, J. *Onomasticon Cataloniae*, vol. 5, Barcelona, 1996, pàg. 311 i Basseda, L.L. *Toponimie historique de Catalunya nord*, Prada de Conflent, 1990, pàg. 329.

¹³ Fort, O. "Moledomundis I", *Notes*, 9, Mollet del Vallès, 1995, pàgs. 165-174.

¹⁴ Corominas, J. *Onomasticon Cataloniae...*, vol. 5, pàg. 311 i Alcover, A.M. i Moll, F. De B. *Diccionari català-valencià-balear*, vol. 6, Palma, 1993, pàgs. 523-524 (consulta en línia: <http://dcvb.iecat.net/>). El diccionari Alcover-Moll també parla d'un mot llatí derivat de *mollis*, que seria *molletu*, derivat de l'anterior, que significaria terrenys aigualós o aigüamoll.

¹⁵ Bastardas, J. *La llengua catalana mil anys enrere*, Barcelona, 1995, pàgs. 290-291.

¹⁶ CSCII, 618 (1059) i ACB LAIII, 118 (1100).

¹⁷ "...in locum que dicunt Molleto...": ACBXI, 261 (1016).

¹⁸ *Molledo*: ACBX, 139 (982), *Moledo*: CSCI, 294 (993), CSCII, 572 (1044) i ACBXI, 707 (1046), *Molletto*: CSCII, 430 (1010), ACBXI, 254 (1016) i ACBXI, 261 (1016) i ACBXI, 469 (1031), *Moled*: ACBXI, 563 (1028), *Mulled*: CSCII, 634 (1063), *Muled*: CSCII, 649 (1066), *Molled*: ACBXI, 1298 (1076), *Mollet*: ACBXI, 563 (1038) i ACBXI, 1295 (1076), *Molleti*: ACBXI, 1301 (1076), *Moletto*: ACBXI, 1501 (1089).

¹⁹ Vegeu, Isnard, M. "Les inundacions. Zones de risc a la conca del Besòs i a Mollet del Vallès", *Notes*, 17, Mollet del Vallès, 2002, pàgs. 177-192 i Estapé, E. "Pluges, inundacions i altres fenòmens meteorològics a Mollet del Vallès al llarg dels darrers 150 anys", *Notes*, 24, Mollet del Vallès, 2009, pàgs. 171-177.

conegudes, inclòs l'actual canvi climàtic.²⁰ Hi havia pluges torrencials que provocaven crescudes dels cursos fluvials (“rivo qui discurrit in tempus pluviarum”)²¹, amb seqüeles demolidores com la destrucció de molins (“un molí que s’ha d’edificar perquè ha estat destruït per les aigües”, “si el molí fos destruït per l’aigua i no fos possible reconstruir-lo, us permetem que n’axequeu un altre de nou en les nostres terres”).²² Encara en el segle XVIII, a Santa Perpètua els visitants comentaven les rierades com un dels trets característics de la localitat.²³ Allà, la persistència del problema va fer que l’any 1787 l’autoritat pública prengué la

iniciativa i iniciés una inversió en defenses per evitar l’efecte descontrolat de la riera de Caldes.²⁴ En el mateix document es recorda que les inundacions arribaven als peus de l’església de Santa Perpètua.²⁵

La plana inundable, tant de la riera de Caldes com del Tenes, així com de les rieres locals (torrent Caganell: riera Cagalel, i riera Seca: rio Molleto),²⁶ podia afectar distàncies notables, donat que la inclinació de les planes era inapreciable.²⁷ La solució era encimbellar els assentaments. Així els nuclis de Sant Vicenç-Santa Leda, de Sant Esteve (de Parets) i de Santa Perpètua es troben a una alçada prudent de la plana inundable, on també l’aigua podia quedar

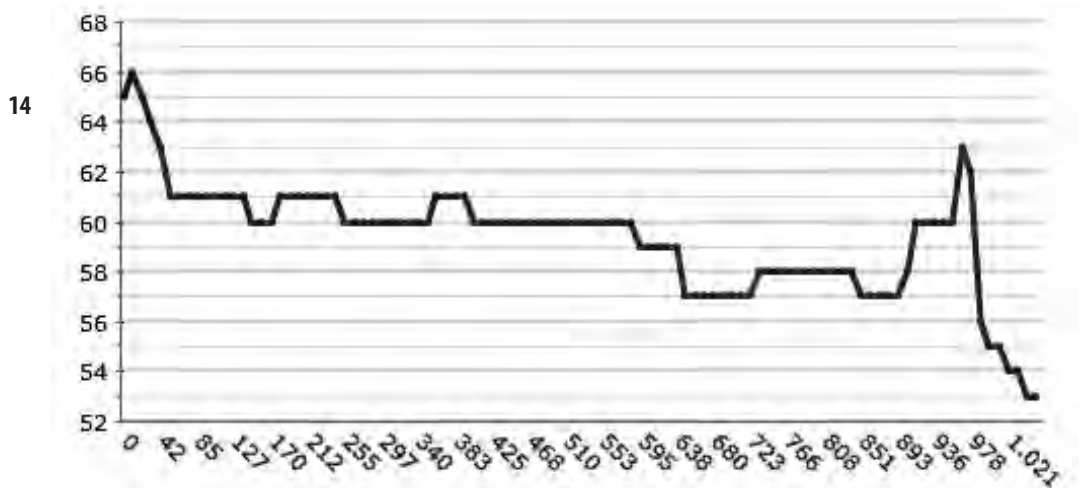

Figura 4. Desnivell des de l'església al riu Besòs. Elaboració: J. Vilaginés

²⁰ Sobre el clima a l'edat mitjana i en èpoques posteriors, vegeu, Fagan, B. *La pequeña Edad de Hielo. Cómo el clima afectó a la historia de Europa*, Barcelona, 2000.

²¹ Per exemple, ACA RBIII, 5 (1093), CSCII, 686 (1076) i CSCI, 214 (988)

²² ACB 1-1-830 (1154) i ACB 1-1-831 (1197).

²³ Amat, R. baró de Maldà, *Viles i ciutats de Catalunya*, Barcino, 1994, pàgs 223 i 224; citat per Vilaginés, J. "Contractes agraris i conflictes senyorials. Canvis i continuïtats en un contracte de parceria del segle XVIII", *Notes*, 21, Mollet del Vallès, 2006, pàg. 48.

²⁴ ACA, hisenda, monacals, Montalegre, lligall 243.

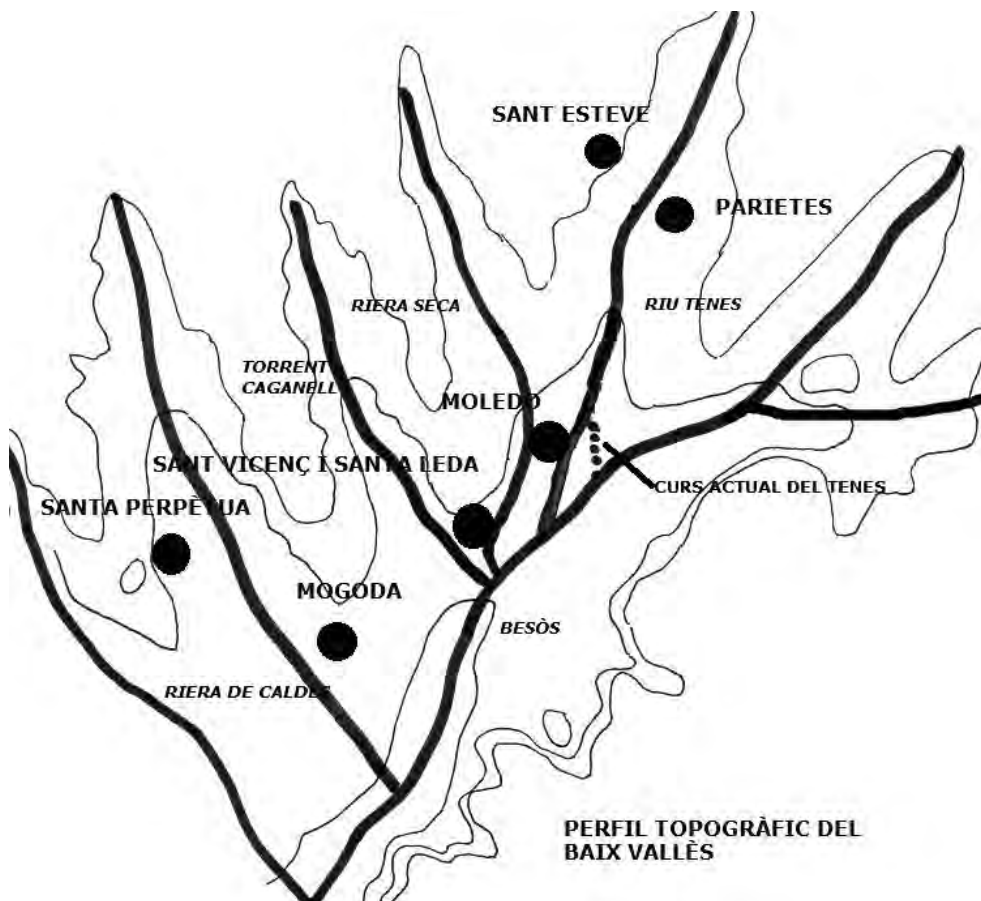
²⁵ ACA, hisenda, monacals, Montalegre, lligall 243, citat per Vinyals, F. *Història de Santa Perpètua de Mogoda*, Santa Perpètua de Mogoda, 1994, pàgs. 238-240.

²⁶ ACB LAIV, 461 i ACB XI, 261

²⁷ Vegeu el perfil topogràfic actual entre l'església de Sant Vicenç i el Besòs.

estancada.²⁸ Aquests establiments tenien una antiguitat difícil de conèixer, però indubtablement destacable pels indicis que ens han arribat.²⁹

En el cas de Mollet, el desnivell des del carrer Gaietà Ventalló fins al Besòs o, en el cas que ens ocupa, el Tenes o les rieres és poc consi-

15

Figura 5. Mapa topogràfic del Baix Vallès. Elaboració: J. Vilaginés

²⁸ Vegeu els perfils topogràfics. En el cas de Santa Perpètua, les característiques del relleu expliquen que el creixement del nucli vilatà en els segles XII i XIII no es fes de forma uniforme: Roig, J. "Primeres aportacions al coneixement del barri medieval de la sagrera de Santa Perpètua de Mogoda (Vallès Occ.), segles XII-XIII", *Actes del III Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya Sabadell*, del 18 al 21 de maig de 2006, Sabadell, 2007, pàg.276.

²⁹ Sobre l'antigor de l'església de Santa Perpètua, vegeu, Vinyals, F. *Història de Santa Perpètua...*, pàgs. 106 i 107 i Guàrdia, J. i Pancorbo, A. "Un assentament medieval al centre de Santa Perpètua de Mogoda (Vallès Occidental. Les sitges del carrer Sant Ramon 1-3" *Actes del III Congrés d'Arqueologia Medieval...*, pàg. 345. Sobre Paretès, hi ha indicis arqueològics d'assentaments anteriors a l'època medieval en la zona del nucli de l'església: Ravotto, Alessandro, *Paretès. Arqueologia al nucli antic de Paretès*, en premsa, pàgs. 22 i 23. Estudis arqueològics recents, permeten deduir que a l'indret on s'ubicava l'església romànica medieval i la sagrera de Mollet hi hagué una vil·la romana: Roig, J. "Dades arqueològiques sobre la sagrera de Sant Vicenç i el nucli medieval de la villa de Molet (segles XI al XIII): la intervenció al carrer de Gaietà Ventalló, 15-13 de Mollet del Vallès", *Notes*, 31, Mollet del Vallès, 2016.

derable.³⁰ En canvi, els pocs metres en alçada entre el carrer i l'església feien que una inundació fos més improbable en la zona elevada de l'església. Així, el poblament entorn de l'església quedava a resguard d'un fort aiguat i de les conseqüències molestes i insalubres de les aigües estancades, que sabem que existien a la zona i que provocaven un ambient força humit.³¹

En canvi, Can Mollet es trobava més a prop de la zona agrària irrigada. Com totes les masies dels encontorns, estava ubicada en la costa d'una petita serra per protegir-se del vent i lleugerament elevada, però no tant com l'església. La diferència d'ubicació respecte de l'església probablement radicava en la diferent funcionalitat dels llocs. Mentre l'església de Sant Vicenç i Santa Leda devia ser un nucli cultural, força antic, el llogarret de Mollet era un nucli habitat per practicar l'agricultura en la terra blana, tova, fèrtil, dels seus voltants.

Segons tot això, resulta coherent considerar que Can Mollet, començant per l'homonímia, però també per les circumstàncies etimològiques i geogràfiques comentades, podria

considerar-se com l'indret, la vil·la, que inicialment era propietària del topònim.

La vil·la³² de Molledo

En el document de 982 es menciona Mollet (Molledo) com un indret amb un terme (*in terminio de Molledo*).³³ També, uns anys més tard, l'any 1002, en la confirmació de possessions que el papa Silvestre feia al monestir de Sant Cugat, es parla de les que el cenobi tenia a Mollet i en els seus termes: "(confirmo les possessions a) *Moledo vel infra eius terminos*".³⁴ Això vol dir que el topònim es referia a un lloc habitat i que tenia un territori.

Encara que no trobem mencions explícites, el fet que el nom Mollet es referís a un indret habitat i es considerés que abastava una zona d'influència, un terme, ens porta a pensar que es tractava d'una vil·la. El poblament en el segle X era molt escàs.³⁵ La gent vivia en petites comunitats que la documentació anomenava vil·les. Les vil·les eren les unitats de poblament més esteses de la Catalunya cristiana i, també, del Vallès.³⁶ La documentació està farcida de referències. En molts casos

³⁰ Vegeu els perfils topogràfics.

³¹ Vicenç Plantada recull una xerrada de l'any 1884 de Pere Ventalló, que vaticinava la superació de la insalubritat que caracteritzava la població, perquè havien desaparegut les "aigües encallades": Plantada, V. *Vicenç Plantada. Obres completes. Cròniques i articles de la Renaixença*, Mollet del Vallès, 1997, pàg. 84.

³² En l'article s'usa la grafia de la paraula vil·la amb l *geminada* per referir-se a un tipus de poblament, descrit en l'apartat, caracteritzat per petites comunitats, que trobem abans de la meitat del segle XI. La grafia amb l (*vila*) es reserva per referir-se als pobles amb una certa entitat demogràfica que apareixeran en el segle XI, molts dels quals esdevindran petites ciutats (*viles-mercat*): vegeu, Vilaginés, J. *La implantació del feudalisme a la societat del Vallès Oriental. Segles X-XII. Espai, alimentació, producció i societat*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1999, pàg. 176.

³³ ACBX, 139.

³⁴ CSCII, 382.

³⁵ Vilaginés, J. "Terres, vinyes i horts. El paisatge agrari de fa mil anys al Vallès", *Notes*, 16, Mollet del Vallès, 2001, pàgs. 55-68 i Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)*, Barcelona, 2001, pàgs. 45-53.

³⁶ Les vil·les arriben a ser la meitat de les mencions documentals a Catalunya durant el segle X: Sabaté, F. *El territori de la Catalunya medieval*, Barcelona, 1997, pàgs. 62-71.

el topònim s'acompanya amb la paraula: “*infra termino de villa Galegus, ad orientem in ipsa serra qui est super villa que vocant Parietes, in villa Mogoda vel infra eius terminos*”.³⁷ Però en molts altres casos, s'obvia el terme vil·la.

A les vil·les hi vivia una petita quantitat de famílies que solien viure en habitatges dispersos. També era habitual que tinguessin una capella o església, com es dedueix de l'acta de consagració de la parròquia de Parets.³⁸ Les famílies tenien cases i terres en propietat, amb límits definits, que coneixem per les vendes, permutes o donacions que feien a entitats religioses.³⁹

Gallecs ens forneix d'informació sobre com funcionava una comunitat d'aquesta mena.⁴⁰ Hi havia algun vilatà eminent que exercia un lideratge consensuat; en el cas de Gallecs era Gontard, que anomenaven Bonsom.⁴¹ La propietat de la terra es compartia amb els membres familiars. Hi ha freqüents referències als familiars amb drets a l'hora d'esmentar les terres: “*afronta la vinya per ponent amb la vinya de Recemir i els seus hereus*”.⁴² Les propietats familiars es trobaven separades i consistien en camps de mitja hec-

tàrea que no es cultivaven sempre. Apareix molt sovint l'expressió *terra erma*.⁴³ Els habitatges estaven dispersos, a prop de les terres. Reben el nom de cases i eren de construcció fràgil, de tova, canyes i fusta, amb una base de pedra.⁴⁴

Les famílies de la vil·la gaudien dels terrenys no cultivats, que podem considerar comunals, com boscos, prats i pastures. L'any 942 els caps de família de Vil·la Rifa, a Vilamajor, van vendre els drets que tenien sobre els béns comunals: “*us venem els nostres drets sobre terres, vinyes, cases, el bosc, pedres, herba i llenya*”.⁴⁵ L'any 1006 els habitants de Sentmenat van vendre col·lectivament un bosc.⁴⁶ L'any 1020 els habitants de Corró d'Avall van comprar el dret de construir un rec i disposar de les aigües d'un torrent, de forma mancomunada.⁴⁷

Finalment, els vilatans de Vilalba (Cardedeu) van reclamar un prat comunitari, que el comte injustament els havia arrabassat.⁴⁸ Precisament, la gestió dels ramats que es formaven de les petites quantitats de caps de bestiar que els veïns posseïen es realitzava de forma col·lectiva, sobre pastures comunals,

³⁷ CSCI, 104 (974), CSCI, 289 (993), CSCII, 412 (1007).

³⁸ “... i aquestes vil·les abans esmentades amb les seves basíliques i els seus termes han de passar a l'església de Sant Esteve.”: ADB, Sp, 7, 11 (904).

³⁹ To, Ll. “El marc de les comunitats pageses: “villa” i parròquia en les diòcesis de Girona i Elna (finals del segle IX-principis del XI)”, *Catalunya i França meridional a l'entorn de l'any mil. Actes del col·loqui internacional Hug Capet. Barcelona 2-5 de juliol de 1987*, Barcelona, 1991, pàgs. 212-239.

⁴⁰ Vilaginés, J. “Gallecs, notícies històriques”, *La gent i el paisatge...*, pàgs. 105-116.

⁴¹ CSCI, 43 (956), CSCI, 50 (957) i CSCI, 68 (963).

⁴² ACBX, 139 (982).

⁴³ “... terra culta et erma”: CSCI, 87 (967) i “... pecia ·i· de terra culta vel herma cum garriga”: ACB LAIII, 75, 204 (1030).

⁴⁴ Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàgs. 71-76.

⁴⁵ CSCI, 20 (941).

⁴⁶ ACB LAIII, 111, 291 (1006); publicat per Font Rius, J. M. “La comunitat local o veïnal”, *Actes del Symposium internacional sobre els orígens de Catalunya (segles VIII-XI)*, desembre de 1989, vol. 1, pàgs. 572-574.

⁴⁷ ACA RBI, 30.

⁴⁸ ACA RBorrell, 104 (1013).

com sabem que feien els habitants de Cornellà.⁴⁹

La vil·la de Mollet devia tenir aquestes característiques. Situada a prop de cursos fluvials, gaudia de la fertilitat de les terres dels encontorns. Hi devia viure poca gent, que posseïa les terres en propietat familiar. Es devien aprofitar de l'abundància d'aigua per practicar el regadiu, la molinaria i el pasturatge. Algunes terres eren de propietat senyorial, concretament del monestir de Sant Cugat, segons es desprèn de les confirmacions papals de 1002, 1007 i 1023.⁵⁰ La vil·la tenia no gaire lluny l'església de Sant Vicenç i Santa Leda, la qual podia complir les funcions pastorals dels seus vilatans, segons es dedueix d'un parell de documents.⁵¹ Amb el temps el terme de Mollet va acabar associant-se amb l'església. L'any 1044 ja apareixen els dos topònims vinculats.⁵² En aquell moment el nucli de Mollet va situar-se en l'església de Sant Vicenç. La parròquia va estendre el nom de Mollet a tot el terme parroquial, i el nucli eclesial, la nova vil·la, el nou poble crescut amb el desenvolupament de la sagrera, va assimilar el nom de vil·la de Mollet, tal com apareix en el capbreu de les possessions episcopals de finals del segle XII: "Habet episcopus in villa de Molleto".⁵³

Sant Vicenç i Santa Leda

En l'acta de consagració de Parets de 904 s'esmenta la vil·la de Sant Es-

teve, la de Sant Martí i la vil·la Marcia, on es retia culte a Sant Valerià.⁵⁴ Per tant, en tres vil·les hi havia llocs de culte, en dos amb edificis eclesiàstics. Segons el mateix document, les altres vil·les podien tenir també capelles (*basilicas*). En el segle X el culte era força informal i pot controlat. No obstant això, durant la centúria el bisbat de Barcelona va iniciar un procés de regulació amb la fundació de parròquies, a les quals s'adjudicava un territori, uns drets econòmics (propietats donades pels nous parroquians i la recaptació de delmes i primícies), instruments de culte, com casulles i llibres litúrgics i, finalment, nomenava un prevere, que controlava la pràctica religiosa del lloc i es comprometia a mantenir els vincles amb la jerarquia.⁵⁵

És possible que la iniciativa de consagrar les parròquies per part de l'autoritat episcopal respongués a l'interès de recuperar el control eclesiàstic sobre ànimes i béns, un cop consolidat el poder dels nous dominadors dels territoris, els francs.⁵⁶ El nou poder eclesiàstic imposat pels conqueridors volia controlar la pràctica religiosa segons els cànons de l'imperi carolingi i posar sota supervisió episcopal la tasca pastoral a nivell de la pràctica diària.⁵⁷ En l'acta de consagració de Parets hi trobem una pista. Ens diu que la nova parròquia restitueix una situació anterior: "Et ego pontifex sicut ab antea ibidem

⁴⁹ ACB LAIV,34, 100 (1) (1001); publicat per J. Fernández Traval, J. "Aprofitaments comunals, prats i pastures al Delta del Llobregat (segles XIV-XVI)", *Acta historica et archaeologica medievale*, 10, 1989, pàg. 200.

⁵⁰ CSCII, 382 (1002), CSCII, 412 (1007) i CSCII, 486 (1023).

⁵¹ "...in locum que dicunt Molleto in terminio de Sancta Leta": ACBXI, 261 (1016) i "Et in Molleto similiter commuto vobis ipsa terra cum ipsa casa et curte et arboribus qui ibidem sunt prope domum de Sancta Leta": ACBXI, 254 (1016).

⁵² CSCII, 572.

⁵³ ACB LAIV, 198, 461 (s.d.).

⁵⁴ L'Enciclopèdia catalana esmenta l'església actual de Sant Valerià de Robers (terme municipal de Lliçà d'Amunt): *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 20, 406.

⁵⁵ Així es desprèn de l'acta de consagració de Parets: ADB, Sp, 7, 11 (904).

⁵⁶ Salrach, J. M. *El procés de formació nacional de Catalunya. Segles VIII-IX*, vol. 1, Barcelona, 1981, pàgs. 68-72.

⁵⁷ Pladevall, A. *Història de l'Església a Catalunya*, Barcelona, 1989, pàgs. 18-20.

subditas (villae) sunt, sic ibi eas constituo...". Podem pensar que en un llarg període de temps la pràctica religiosa es va dur a terme sense cap control de la jerarquia eclesiàstica.

La nova autoritat episcopal estava instigada pel poder públic, en el cas de les noves parròquies de la Roca i l'Ametlla, ambdues consagrades l'any 932, la iniciativa partia de l'abadessa Emma de Sant Joan de les Abadesses, filla del comte Guifré I de Barcelona.⁵⁸ De fet, les autoritats carolíngies van basar-se en la parròquia com a marc territorial de control de la població i en el delme com a imposició pública.⁵⁹

Precisament, les actes de consagració de Sant Sadurní de la Roca i Sant Genís de l'Ametlla, les dues de l'any 932, ens poden servir com a exemples d'un procés que també va afectar altres localitats vallesanes.⁶⁰ La difusió de parròquies en el Vallès es va fer lentament. Sant Martí del Congost va ser consagrat l'any 898.⁶¹ Sabem que Parets va esdevenir parròquia l'any 904.⁶² Sant Sadurní de la Roca i Sant Genís de l'Ametlla es van consagrar el 932.⁶³ L'any 966 Sant Esteve de la Garriga era parròquia.⁶⁴ La parròquia de Sant Fost

de Campsentelles i la de Vilardell apareixen esmentades el 978.⁶⁵ L'any 1005 eren parròquies Sant Esteve de Granollers, Sant Julià de Palou i Canovelles.⁶⁶

Però ni totes les vil·les eren parròquies, ni hi havia parròquies consagrades per tot arreu. Efectivament, moltes vil·les (la gran majoria) no depenien de cap parròquia. Això no vol dir que no tinguessin culte cristià. El cristianisme estava estès pel territori rural del Vallès des de feia molt temps,⁶⁷ però el culte s'havia practicat d'una manera diferent. En època visigoda, la cura pastoral es feia per vincle personal i no associada a la residència dels membres de la comunitat.⁶⁸ El creient formava part de la comunitat perquè s'hi havia relacionat a través de la pràctica litúrgica i ritual, no perquè visqués dins de l'espai delimitat de la parròquia. Això feia que els centres culturals no tinguessin un espai exclusiu; en canvi, tenien una comunitat de fidels pròpia. Aquest sistema no impedia que hi hagués una poderosa jerarquia eclesiàstica, que controlava la base eclesial i complia un paper destacadíssim en el govern del regne.⁶⁹ Els concilis episcopals es van convertir en

⁵⁸ Arch Con 102 (La Roca) i Arch Con 103 (L'Ametlla).

⁵⁹ D'Abadal, R. *Els primers comtes catalans*, Barcelona, 1983, pàgs. 94-100.

⁶⁰ Sobre la difusió de les parròquies al Vallès, vegeu, Vilaginés, J. *La transició al feudalisme. Un cas original, el Vallès Oriental*, Granollers, 1985, pàgs. 81-87 i 135-136.

⁶¹ Arch Con 10.

⁶² ADB, Sp, 7, 11.

⁶³ Arch Con 102 (La Roca) i Arch Con 103 (L'Ametlla).

⁶⁴ ACBX, 89.

⁶⁵ Arch Con 182.

⁶⁶ ACBXI, 58.

⁶⁷ Martí Bonet, J.M. "Els orígens del bisbat d'Ègara", *Actes del Simposi internacional sobre les esglésies de Sant Pere de Terrassa*. 20, 21 i 22 de novembre de 1991, Terrassa, 1992, pàgs. 61-72 i Sotomayor, M. "Las relaciones Iglesia urbana-Iglesia rural en los concilios hispano-romanos y visigodos", *Sacralidad y Arqueología*, 21, 2004, pàg. 539.

⁶⁸ Martínez Díez, G. *El patrimonio eclesiástico en la España visigoda*, Santander, 1959, pàgs. 52-53 i Sotomayor, M. "La penetración de la Iglesia en los medios rurales de la España tardorromana y visigoda", *Cristianizzazioni ed organizzazione ecclesiastica delle campagne nell'alto medioevo: espansione e resistenza. XXVIII Settimane di studio del Centro Italiano di studi sull'alto medioevo*, Spoleto, 1982, pàgs. 639-670.

⁶⁹ King, P. D. *Derecho y sociedad en el reino visigodo*, Madrid, 1981 i Sotomayor, M. "Las relaciones Iglesia urbana-Iglesia rural...", *Sacralidad y Arqueología...*, pàgs. 525-539.

instruments de govern de la monarquia visigoda i molt probablement el règim es basava en l'estructura jeràrquica per recaptar impostos.⁷⁰

En el transcurs del llarg lapse entre la invasió àrab i la posterior conquesta franca, l'estructura de poder es va debilitar molt. També en l'estament eclesiàstic.⁷¹ Els nous bisbes francs es van instal·lar en les seves catedres enmig d'una realitat pastoral i administrativa que se'ls escapava del control. Durant el segle X veiem l'esforç per retornar sota control jeràrquic la pràctica del cristianisme. Les noves parròquies corresponen a aquest esforç, en les quals s'aplicava el model importat de l'imperi: parròquies territorialitzades, culte franc i dependència directa del bisbe.⁷²

Tot i això, cal insistir en la lentitud del procés. En el segle X trobem alguns topònims que porten el nom d'una advocació: santa Perpètua, sant Esteve, sants Vicenç i Leda, només per citar els que esdevindran finalment parròquies;⁷³ però, també sant Valerià i sant Martí, en el que després serà el territori de la parròquia de Parets.⁷⁴ Aquests topònims ens remetent a centres de culte que probablement es remunten a èpoques pretèrites, potser a època visigoda.⁷⁵ Mantenien el culte i

possiblement eren els referents pastorals que van servir, la majoria d'ells, per esdevenir nuclis aglutinadors de les noves parròquies, cadascuna de les quals agruparen una quantitat nombrosa de vil·les, durant el segle X i XI.

L'església de Sant Vicenç i Santa Leda era un d'aquests centres litúrgics. Recordem que la menció de l'església correspon a un document de 993, que correspon a una donació de terres que fan dues dones al monestir de Sant Cugat.⁷⁶ Les terres donades estaven situades a Parets, cap al sud, a prop de la Torre de Malla (Vilatzer) i limitaven per la part meridional amb l'església de Sant Vicenç i Santa Leda. Des de 993 no torna a aparèixer l'església amb la doble advocació. Pel contrari apareixen els dos sants per separat, en força documents. Santa Leda els anys 996⁷⁷ i 1016 (en dues ocasions)⁷⁸ i els anys 998, 1040, 1043 i 1063, en afrontacions de la mateixa propietat.⁷⁹ Sant Vicenç, l'any 1038 en el testament del prevere Amalric, que va donar una mujada de vinya a la catedral.⁸⁰

La llista de mencions de les dues advocacions en què apareixen per separat dona la impressió que correspon a citacions documentals de dues esglésies diferents. Una dedicada a sant

⁷⁰ Wickham, Ch. *Una historia nueva de la alta edad media. Europa y el mundo mediterráneo. 400-800*, Barcelona, 2005, pàgs. 166 i 167.

⁷¹ Salrach, J. M. *El procés de formació nacional...*, pàgs. 68-72.

⁷² La lluita contra la doctrina adopcionista ja va ser una clara manifestació de la política de control religiós carolingi sobre la península, abans de la conquesta franca: Abadal, R. *El domini carolingi a Catalunya*, vol.1, Barcelona, 1986, pàgs. 123-136.

⁷³ CSCI, 289 (Sant Vicenç i Santa Leda; 993), CSCI, 331 (Santa Perpètua, 998), ADB, Sp, 7, 11 (Sant Esteve, 904).

⁷⁴ ADB, Sp, 7, 11 (904).

⁷⁵ Els sants esmentats són de procedència visigòtica: Vives, J. "Santorals visigodos en calendarios e inscripciones", *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. 14, 1941, pàgs. 31-58.

⁷⁶ CSCI, 289.

⁷⁷ Arxiu de Montserrat, perg. Sant Cugat del Vallès, núm. 42.

⁷⁸ ACBXI, 254 i ACBXI, 261.

⁷⁹ CSCI, 331 (998), CSCII, 552 (1040), CSCII, 562 (1043) i CSCII, 635 (1063).

⁸⁰ ACBXI, 563.

Vicenç i localitzada a Mollet, i l'altra, dedicada a santa Leda, d'ubicació desconeguda. De fet, però, la lectura de la frase en què es descriu el temple, que apareix en el document de 993, donaria peu a una doble interpretació.⁸¹ La frase on apareixen els dos sants diu: "afronta cap al sud amb el temple de Sant Vicenç i de Santa Leda". Sembla que l'expressió *domum* (temple) és en singular, la qual cosa implica un sol temple dedicat a dos sants. Però també la mateixa frase pot interpretar-se que es refereix a dues esglésies, perquè es podria suposar una elisió d'una segona paraula *domum* (temple), recurs que l'escrivà usaria amb la finalitat d'evitar la reiteració: "afronta cap al sud amb el temple de Sant Vicenç i (el temple) de Santa Leda".

Per tant, ens trobaríem amb el dilema de discernir si ens trobem amb un sol temple amb una doble advocació o amb dos temples, cadascun amb la seva pròpia advocació. Ambdues alternatives es podrien explicar amb la primera menció de 993. A favor de la segona possibilitat ens trobaríem una llista d'esments documentals en què els sants apareixen per separat.

Tot i això, hi ha dues poderoses raons que poden ajudar a interpretar el misteri de Santa Leda; és a dir, a dilucidar si el culte de la santa correspon a una segona advocació de l'església de Sant Vicenç o es refereix a una església diferent. La primera està relacionada amb la doble advocació. En els calendaris litúrgics d'origen visigòtic hi ha constància de dos sants

d'origen gal, Vicenç i Leda, que anaven associats i que rebien culte l'1 de setembre.⁸² El culte associat dels dos sants explicaria la doble advocació, poc usual en les esglésies de la zona. Durant un temps l'església s'esmentaria citant un dels dos sants, amb el predomini d'un sobre l'altre, preferentment santa Leda, fins que es va associar definitivament a sant Vicenç, entrat el segle XI. Aquesta interpretació faria replantejar l'origen del culte a Mollet de sant Vicenç, que podria ser d'origen gal i no hispà.⁸³

La segona raó també demostra que l'opció d'una sola església amb doble advocació és la més plausible. Està relacionada amb les afrontacions d'un important alou a Mogoda. L'any 998, Ènnec Bonfill va cedir en permuta l'alou a Sant Cugat.⁸⁴ L'extensió del domini ve especificat en el document de permuta; una de les afrontacions, cap a orient, és amb la parròquia de Santa Leda. La mateixa propietat va canviar de mans, fins que va acabar finalment en les del monestir vallesà. L'any 1040, Eliarda la va vendre al prevere Miró, l'any 1043, l'esmentat Miró la va donar a Sant Cugat i, al final, Gerbert Hug la va tornar a cedir al monestir.⁸⁵ En tots els casos les afrontacions són les mateixes, engloben el que podria ser el terme de Mogoda i per la part oriental esmenten l'església de Santa Leda. La cartografia de les afrontacions gairebé obliguen a considerar els termes de Santa Leda com els de l'església de Sant Vicenç. Es fa difícil pensar en els

⁸¹ CSCI, 289.

⁸² Vives, J. "Santoral visigodo en calendarios e inscripciones", *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. 14, 1941, pàg. 51.

⁸³ Sobre el culte al màrtir hispà: Vila, V. "Sant Vicenç, diaca i màrtir, patró de Mollet del Vallès", *Notes*, 27, Mollet del Vallès, 2012, pàgs. 27-41.

⁸⁴ CSCI, 331.

⁸⁵ CSCI, 331 (998), CSCII, 552 (1040), CSCII, 562 (1043) i CSCII, 635 (1063).

termes d'una altra església, diferent de les de Sant Vicenç. A més per altres documents sabem que devia estar a prop de la vil·la de Mollet, a prop del curs del Tenes.⁸⁶ Els termes geogràfics de les hipotètiques dues esglésies, segons es desprèn de la documentació, se superposarien. Per tant, es dedueix que de fet es tractava de la mateixa església, amb una doble advocació.

Per altra banda, probablement l'escrivà va utilitzar el document inicial de 998 com a model. Així s'entendria que aparegui santa Leda en moments (1040, 1043, 1063) en què sant Vicenç començava a ser el sant predominant tant per a l'església com per a la vil·la de Mollet, amb la qual s'estava associant. Efectivament, l'any 1044 trobem per primer cop associada l'església de Sant Vicenç amb el topònim de Mollet. És en el jurament sacramental del testament de Ricolf de Vil·la Litoris, que es va fer en l'altar de Sant Joan de l'església de Sant Vicenç de Mollet.⁸⁷ Que aparegui puntualment el nom de santa Leda, en un moment en què sant Vicenç l'havia substituït com a sant de referència de l'església, es pot explicar per la successiva còpia de paràgrafs d'uns documents que descrivien la mateixa propietat. Els escriptors podien copiar sense discriminar els noms de les afrontacions d'una propietat que canviava d'amos, però no de lloc.

Així doncs, hi havia una sola església en el lloc on hi ha ara la parroquial de Mollet, dedicada a dos sants. L'església de Sant Vicenç i de Santa Leda tenia un terme que incloïa la vil·la de

Mollet. Hi ha un parell de documents que semblen relacionar el topònim de Santa Leda (que corresponia a l'església de Sant Vicenç i Santa Leda) amb el de Mollet (la vil·la). En un, Eliarda de Parets commuta terres amb la catedral de Barcelona, l'any 1016.⁸⁸ Una de les possessions que canvia és una terra, amb casa, cort i arbres, que situa a Mollet (la vil·la) a prop de l'església de Santa Leda. En l'altre document, el bisbe permuta amb Miró prevere una mujada de terres de regadiu en el lloc que diuen de Mollet en el terme de Santa Leda, a prop del riu de Mollet (riera Seca).⁸⁹ Per tant, d'una forma clara, l'església de Sant Vicenç i Santa Leda i la vil·la de Mollet estaven relacionades. L'església servia als feligresos de Mollet i els dos llocs eren propers. La relació devia ser semblant a la que s'establia entre els habitants de Mogoda i l'església de Santa Perpètua.⁹⁰ Els primers reconeixien que la seva església de culte era la segona, tot i la distància que hi havia entre els dos llocs. Així mateix, aquests documents que ens parlen de Mollet i de l'església de Sant Vicenç (i Santa Leda) deixen ben clar que els dos eren topònims que corresponien a llocs clarament diferents.

La parròquia de Sant Vicenç

Les primeres mencions de la parròquia de Sant Vicenç són tardanes. En les confirmacions del patrimoni de Sant Cugat, el monestir reconeix el rang de parròquia a Parets, no pas a Mogoda o Mollet (anys 1002 i 1023).⁹¹ És l'any 1066 en què apareix citada la

⁸⁶ ACBXI, 254 (1016) i ACBXI, 261 (1016).

⁸⁷ CSCII, 572.

⁸⁸ ACBXI, 254.

⁸⁹ ACBXI, 261 (1016).

⁹⁰ "... et ipsa ecclesia de Mogoda que vocatur Sancte Perpetua": ACBXI, 1015 (1060).

⁹¹ CSCII, 382 i CSCII, 486

parròquia de Sant Vicenç de Mollet, de la qual fins i tot s'esmenten els delmes.⁹² Abans Santa Leda és esmentada com a parròquia en el document de 998, però en cap moment més. Ni en els que tenen que veure amb el mateix alou de Mogoda (1040, 1043 i 1063),⁹³ ni amb els altres, en què es relaciona l'església de Sant Vicenç i Santa Leda amb el lloc de Mollet.⁹⁴ En aquell moment, l'any 998, l'església de Sant Vicenç i Santa Leda probablement no fos una parròquia institucionalitzada, consagrada pel bisbe, com ho van ser les de Parets, la Roca o l'Ametlla. Evidentment, devia complir la funció pastoral pròpia d'una parròquia, amb un terme definit, la qual cosa explicaria que algun escrivà usés el terme parròquia per referir-s'hi.

La parròquia de Sant Vicenç de Mollet la trobem passada la meitat del segle XI.⁹⁵ En aquell moment, la difusió del fenomen parroquial va ser definitiu. No només es va parroquialitzar tot el territori del Vallès, sinó que també la parròquia va esdevenir el marc territorial referencial, substituint a la vil·la.⁹⁶ Així, quan els documents ubicaven geogràficament un bé patrimonial ho feien sempre en relació amb el territori de la parròquia corresponent. A partir d'aquell moment, la parròquia de Sant Vicenç de Mollet

esdevé una referència geogràfica: in *parrochia Sancti Vincentii de Molled* (1076),⁹⁷ in *parrochia Sancti Vincencii de Molleto* (1080),⁹⁸ *parrochia... Sancti Vicentii Moletto* (1089),⁹⁹ in *parrochia de Moled* (1122).¹⁰⁰

La parroquialització va ser impulsada per les noves elits socials. Els senyors feudals s'apoderaven del control de parròquies i de les seves rendes, especialment els delmes. A Santa Perpètua el bisbe Guislabert, membre de la poderosa família vescomtal, va donar a l'esposa de Mir Geribert i els seus fills, entre altres, la parròquia de Santa Perpètua de Mogoda amb la meitat dels delmes que li corresponien.¹⁰¹ La jurisdicció eclesiàstica es patrimonialitzava en forma de feus, i especialment les rendes eren el principal motiu de l'avarícia senyorial. Arribats a finals del segle XI el bisbe de Barcelona va fer inventari del patrimoni episcopal que estava en mans laiques i el document que ens ha arribat ens mostra una gran quantitat de parròquies fora del control episcopal.¹⁰² Entre les parròquies en mans senyoriales hi trobem la de Santa Perpètua de Mogoda, aleshores en mans d'Arnau Mir de Santmartí, fill de Guisla i Mir Geribert; la de Parets, en mans de Berenguer Ramon de Montcada, i la de Gallecs, en mans de Guerau Alamany de l'estirp dels Cervelló.¹⁰³

⁹² “...decimas de vestros alodios quod habetis in parrochia Sancti Vicenti de Muled”: CSCII, 649.

⁹³ CSCII, 552 (1040), CSCII, 562 (1043) i CSCII, 635 (1063).

⁹⁴ ACBXI, 254 i ACBXI, 261.

⁹⁵ És possible que en aquell moment es perdés el culte a Santa Leda, del qual no s'ha tingut més memòria i s'associés el culte de Sant Vicenç al del màrtir hispà.

⁹⁶ Sabaté, F. *El territori de la Catalunya medieval...*, pàgs. 76 i 77 i Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàgs. 104-116.

⁹⁷ CSCII, 649.

⁹⁸ ACBXI, 1327.

⁹⁹ ACBXI, 1501.

¹⁰⁰ ACB LAIV, 196, 450.

¹⁰¹ ACBXI, 1015.

¹⁰² ACB LAIV, 140, 342.

¹⁰³ Dolset, H. *Frontière et pouvoir en Catalogne médiévale. L'aristocratie dans l'ouest du comté de Barcelone (sébut du Xe-milieu du XIIe siècle)*, Tolosa, 2004, pàgs. 1143 i 1144.

L'inventari considerava les parròquies com a feus concedits en pactes vassallàtics, alguns en rebel·lia. A la pràctica facilitava una bona quantitat d'ingressos a les famílies senyoriales més eminents del comtat, mitjançant la recaptació dels delmes i altres tributs eclesiàstics, o en tot cas aquests els cedien a vassalls feudals a canvi de pactes de fidelitat, com a Santa Agnès de Malanyanes, l'any 1113, en què la parròquia va ser cedida a canvi de fidelitat.¹⁰⁴

La parròquia de Sant Vicenç restava en mans episcopals. Tècnicament, era de col·lació episcopal.¹⁰⁵ Això vol dir que el control del personal que exercia la cura pastoral i la litúrgia, per una banda, i la gestió dels beneficis econòmics de la parròquia, per l'altra, depenien directament del bisbe. Així va ser sempre, malgrat algun intent senyorial d'apropriació com el que es documenta a principis del segle XII, quan dos germans van usurpar l'església i van retenir per la força el capellà, segurament amb la voluntat d'imposar amb violència el que s'estava estenent per tot el bisbat.¹⁰⁶

La vinculació amb l'episcopat no va ser mai transgredida. A finals del segle XII, un capbreu, i a principis del segle XIII, un llevador de censos, relataven els beneficis d'allò que el bisbe anomenava honor i batllia de Mollet.¹⁰⁷ Entre ells es parlava del repartiment dels guanys que tocaven de

la recaptació del delme, el principal tribut eclesiàstic. Els capbreus dels segles XII i XIII demostren el domini sobre els béns i la gent de la localitat, de la parròquia; però també sobre els drets parroquials.¹⁰⁸ La distribució de les rendes parroquials se solia fer per terços. Un era per al manteniment de la fàbrica, un altre per al bisbe i finalment el tercer era per a caritat.¹⁰⁹ En el cas de Mollet, el senyor, el bisbe es quedava amb la totalitat dels delmes dels cereals i quatre parts del vi i de la resta que es recaptava, anomenades menudències. Era una proporció exagerada, només explicable perquè es considerava la parròquia de Mollet com una part més de l'honor i batllia, com una part més dels dominis episcopals a Mollet.

Tot i no pertànyer a un potentat laic, la parròquia es gestionava com un patrimoni senyorial, en una època caracteritzada pel control per part dels poderosos de tota mena d'ingressos que poguessin generar una població que estava molt més sotmesa.¹¹⁰

Així doncs, la parròquia de Sant Vicenç apareix en un moment en què l'interès per la cura pastoral està supeditada al control de la població i de la producció que aquesta generava. La parròquia es funda en el marc de la difusió de la societat senyorial que també va posar els seus ulls en la parròquia. Així mateix i més enllà dels beneficis que generava, la parròquia era el marc

¹⁰⁴ ACA, RBIII, 164.

¹⁰⁵ ADB, Ius patronatum, vol. 1, fol. 279, citat a Martí, J. M. (coord.) *Catàleg monumental del bisbat de Barcelona*, vol. I/2, Barcelona, 1981, pàg. 669.

¹⁰⁶ ACB, LAIV, 195, 449 (1122).

¹⁰⁷ ACB, LAIV, 198, 461. El terme "honorem et baiuliam" apareix en el document de 1122: ACB, LAIV, 195, 449.

¹⁰⁸ ACB LAIV, 198, 461 i ACB LAIV, 198, 462.

¹⁰⁹ Sobre el repartiment dels ingressos eclesiàstics: Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàg. 122.

¹¹⁰ Sobre el domini senyorial de Mollet, vegeu, Vilaginés, J. "Senyors i pagesos: les relacions socials i la seva expressió en l'espai a Mollet durant la plena edat mitjana (segles XII i XIII)", *La gent i el paisatge...*, pàgs. 117-130.

ideal per controlar la població,¹¹¹ per sotmetre els habitants a uns valors morals força rígids que culminarà en les visites pastorals de començaments del segle XIV, on el bisbe fiscalitzava tota mena de pecats, des d'adulteris a pràctiques de fetilleria.¹¹²

La parròquia de Sant Vicenç de Mollet assumia el topònim de Mollet com a propi. Deixava de ser el nom d'una vil·la diferent, per esdevenir el nom de l'església de Sant Vicenç, de l'església parroquial i del seu terme. Sant Vicenç de Mollet va convertir-se en el topònim del territori eclesiàstic parroquial. La parròquia tenia un espai propi, com era habitual, en el qual es recaptava el delme ("permuto els delmes que teniu a la parròquia de Sant Vicenç de Mollet"),¹¹³ i entorn de l'església s'aixecava la munió d'edificis de la sagrera ("i concedeixo al meu fill Berenguer els meus alous que posseeixo a la parròquia de Sant Vicenç de Mollet, això és cases i sagrers, terres cultes i ermes amb arbres de diversos tipus").¹¹⁴ L'església es cons-

truïa l'any 1076 ("concedeixo un sester d'ordi per a la construcció de l'obra de sant Vicenç de Mollet"),¹¹⁵ coincidint amb la difusió dels edificis de factura romànica, dels quals tenim constància a través d'esments documentals ("dono per les obres de Sant Vicenç de Mollet quatre mancosos... dono per les obres de Santa Perpètua de Mogoda quatre mancosos")¹¹⁶ i que en algunes circumstàncies anaven associades amb segones refundacions parroquials.¹¹⁷

En aquell moment, entorn de 1070 i 1080, estava agafant cos el paisatge típic de poble rural concentrat: l'església, de la qual no han arribat sinó referències puntuals, i el conjunt de petites edificacions, sagrers o cellers, que els pagesos aixecaven en l'entorn de l'església, dintre del radi de trenta metres que les cartes parroquials establien com a espai sagrat, immune i protegit per la justícia divina.¹¹⁸ Dintre de la sagrera hi havia el cementiri,¹¹⁹ que era un espai sagrat, però també cobejat, perquè la

¹¹¹ Monjas, Ll. *Les comunitats parroquials del Baix Llobregat a finals de l'Edat Mitjana*, Barcelona, 2005, pàgs. 299-302, Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàgs. 104-135 i Puigvert, J. *Església, territori i sociabilitat* (s.XVII-XIX), Vic, 2001, pàgs. 22-32.

¹¹² Puigvert, J. (ed.) *Les visites pastorals. Dels oïgens medievals a l'època contemporània*, Girona, 2003 i Conte, L. *Clergues i feligresos a les parròquies del Vallès a l'Edat Mitjana. Estudi de les visites pastorals dels anys 1303-1324*, Treball d'iniciació a la recerca inèdit, Universitat Pompeu Fabra, 2002. Per al cas de Mollet, el bisbe Ponç de Gualba va observar en la visita pastoral de 1305 que a Mollet hi havia casos d'usura, amistançaments, fetilleria i inassistència a missa, entre altres: ADB, Visites Pastorals, 1 bis, 53v.

¹¹³ CSCII, 649 (1066).

¹¹⁴ ACBXI, 1361 (1080).

¹¹⁵ ACBXI, 1301.

¹¹⁶ ACBXI, 1442 (1084).

¹¹⁷ Podria ser el cas de Parets. L'acabament de l'edifici romànic podria haver coincidit amb la consagració de 1207. Vegeu, *Catalunya Romànica*, vol. XVIII, Barcelona, 1991, pàg. 395. També el de Santa Perpètua: l'edifici es construïa el 1143 (ACA, RBIV,158) i la consagració es va fer el 1178 (Pèrez, X. *Diplomatari de la Cartoixa de Montalegre. Segles X-XII*, Barcelona, 1998, pàgs. 186-189, doc. 143).

¹¹⁸ L'estudi de l'espai de la parròquia es pot veure a Vilaginés, J. "Senyors i pagesos: les relacions socials i la seva expressió en l'espai a Mollet durant la plena Edat Mitjana..." *La gent i el paisatge...*, pàgs 117-130.

¹¹⁹ Vegeu les conclusions sobre el cementiri i la sagrera de Mollet en aquest mateix volum: Roig, J. "Dades arqueològiques sobre la sagrera de Sant Vicenç i el nucli medieval de la villa de Moieto (segles XI al XIII): la intervenció al carrer de Gaietà Ventalló, 15-13 de Mollet del Vallès", *Notes*, 31, Mollet del Vallès, 2016.

sagrera es va atapeir d'edificacions; així doncs no era estrany trobar-se habitatges dins del cementiri, com a Santa Perpètua.¹²⁰ Les edificacions de la sagrera de Mollet pertanyien en la seva major part al bisbe de Barcelona, tal com consta en el capbreu del segle XII.¹²¹ El bisbe recaptava rendes per la possessió de disset sagrers. Un d'ells era del ferrer. També sabem que tenia sagrers Guilia de Santiga l'any 1136 i Ramon Sunifred de Rubí l'any 1080.¹²² La senyorialització de la sagrera va anar paral·lela a la de parròquia. Els sagrers van convertir-se en dominis senyoriais pels quals es tributaven rendes que anaven a les arques dels membres de l'aristocràcia. El bisbe de Barcelona cobrava pels sagrers com ho podia fer qualsevol magnat, en el cas de Mollet Guilia de Santiga o Ramon Sunifred de Rubí.

L'antiga vil·la conservarà el topònim però ja com a mas i més tard com a masia. En el capbreu del segle XII apareixen personatges que porten el cognom Mollet i no són membres de la família senyorial de la localitat (també anomenats Mollet).¹²³ Es pot pensar que podrien ser pagesos aloers de la vil·la. Un d'ells, Ponç, tenia un sagrer a la sagrera de Sant Vicenç.¹²⁴ El cognom i el nom del

mas es va mantenir fins a l'actualitat. Només com a exemple, en el fogatge de 1497, apareix un foc anomenat *En Mollet*, probablement cognom familiar i nom de masia.¹²⁵

Territori i poblament al Baix Vallès en època medieval

L'evolució de la primera toponímia de Mollet coincideix amb la de les localitats veïnes. Santa Perpètua de Mogoda i Parets del Vallès van patir una evolució anàloga en els seus noms de lloc. A més, els casos de Santa Perpètua i de Parets, més clars, ajuden a entendre l'evolució toponímica i l'aclariment de la geografia més antiga de Mollet.

El cas de Santa Perpètua és més manifest. El topònim de l'església i el de Mogoda apareixen com clarament diferenciats des del principi. L'any 998 Ènnec Bonfill va permutar unes possessions amb el monestir de Sant Cugat, entre elles s'inclouia la vil·la de Mogoda.¹²⁶ En la descripció dels límits de la vil·la s'esmentava l'església de Santa Perpètua. Per tant, dos indrets diferents, allunyats, com encara coneixem avui. La vil·la de Mogoda torna a aparèixer l'any 1005, en les confirmacions papals de 1002, 1007 i 1023 i l'any 1016, com

¹²⁰ ACBXI, 1311 (1070).

¹²¹ ACB LAIV, 198, 461.

¹²² Respectivament, ACB LAIV, 195, 447 (1136) i ACBXI, 1361 (1080).

¹²³ Excloem la família dels Mollet, membres de la petita noblesa (milites), que potser també tenien una vinculació especial amb l'antiga vil·la de Mollet del segle X. Vegeu, Vilaginés, J. "Mir de Mollet. Un senyor feudal del segle XII", *La gent i el paisatge...*, pàgs. 43-48.

¹²⁴ Ponç de Mollet, que tenia dues cases a la sagrera i disposava en arrendament una terra a prop de l'església, i Hug de Mollet, que tenia un alou que afrontava amb terres episcopals i posseïa un molí: ACB LAIV, 198, 461 (finals del segle XII).

¹²⁵ AHCB, Consell de Cent. Fogatges, XIX-2 i XIX-3; transcrit a Iglésies, J. *El fogatge de 1497. Estudi i transcripció*, 2 vols., Barcelona, 1991. La masia encara consta en el *Plànol Topogràfic de l'Àrea Metropolitana de Barcelona de 1970*, núm. 13. Sobre Can Mollet, vegeu, Boter de Palau, R. *L'Abans de Mollet del Vallès...*, pàg. 603. Salvador Mollet va ser alcalde l'any 1869: Garcia, I. "Cronologia d'alcaldes de Mollet del Vallès (1821-1987)", *Notes*, 3, 1989, Mollet del Vallès, pàg. 46.

¹²⁶ CSCI, 331.

a lloc (*locum*).¹²⁷ Els anys 1040 i 1043 torna a aparèixer l'alou de Mogoda, amb les mateixes afrontacions que el 998,¹²⁸ limitant amb la serra que passa per l'església de Santa Perpètua. L'any 1046 es produeix una venda d'unes possessions dins de la vil·la de Mogoda. La descripció de les possessions i de les afrontacions ens mostra un poblament concentrat, amb cases formant un carrer.¹²⁹ La vil·la o lloc de Mogoda continua apareixent més endavant, fins i tot quan ja està institucionalitzada la parròquia (1063, 1070 i 1071).¹³⁰

L'església de Santa Perpètua ja hem vist que s'esmenta en els canvis de mans de l'alou d'Ennec Bonfill, situat a Mogoda. També la trobem l'any 1016, l'any 1018, en aquest cas citada en els límits de l'heretat de Canalies i, després, els anys 1044 i 1046.¹³¹ La parròquia apareix l'any 1056 (*parrochie Sancte Perpetue...*).¹³² L'any 1060 és parròquia de Mogoda: "...i aquesta església de Mogoda que es diu Santa Perpètua".¹³³ En aquest document, el bisbe Guislabert cedeix la meitat dels delmes de la parròquia de Santa Perpètua a l'esposa i fills de Mir Geribert, la qual cosa farà que durant segles aquesta part dels delmes estiguin pri-

vatitzats i es creï entorn seu un complicat sistema d'infeudacions.¹³⁴ La parròquia tenia delmes, una sagrera i un cementiri.¹³⁵ Una mica més tard sabem que l'edifici romànic estava en construcció, perquè va rebre un donatiu de quatre mancosos, en el testament d'Emma, l'any 1084.¹³⁶ Hi haurà una segona consagració de la parròquia, qui sap si coincidint amb l'acabament de les obres de l'església romànica, l'any 1178, on es delimità el territori parroquial, es va fer la dotalia de béns i es va establir que la parròquia havia de recaptar els delmes, les primícies i les oblacions.¹³⁷ Aleshores la parròquia, que alguns cops encara es menciona simplement com de Santa Perpètua, era ja la de Mogoda. L'any 1067, ja descrivia formalment un terme ("*infra terminum de parochia Sancta Perpetua, in loco que vocant Tapias*")¹³⁸ i servia per situar geogràficament les propietats, com podem veure en la donació que Umbert va fer en el seu testament abans de marxar cap a Terra Santa, l'any 1089: "alous que tinc a la parròquia de Santa Perpètua de Mogoda".¹³⁹

El cas de Parets és anàleg, perquè també hi havia una diferència geogràfica entre els topònims de Sant

¹²⁷ ACBXI, 58 (1005), CSCII, 382 (1002), CSCII, 412 (1007), CSCII, 486 (1023) i ACBXI, 261 (1016).

¹²⁸ CSCII, 552 i CSCII, 562.

¹²⁹ ACBXI, 708.

¹³⁰ ACBXI, 1015, ACBXI, 1311 i CSCII, 672.

¹³¹ ACBXI, 261 (1016), ACBXI, 299 (1018), CSCII, 572 (1044) i ACBXI, 707 (1046).

¹³² ACBXI, 909.

¹³³ ACBXI, 1015.

¹³⁴ Vegeu, Vilaginés, J. Cavallers, pagesos i templers. *Santa Perpètua de Mogoda a l'Edat Mitjana (segles X-XIII)*, Barcelona, 2007, pàgs. 71-74. L'arqueologia ha permès ampliar el coneixement sobre la sagrera i el cementiri de Santa Perpètua: Roig, J. "Primeres aportacions al coneixement del barri medieval de la sagrera de Santa Perpètua de Mogoda...", *Actes III Congrés d'Arqueologia Medieval...*, pàgs. 268-277.

¹³⁵ ACBXI, 1311 (1070).

¹³⁶ ACBXI, 1442. L'edifici encara no estava acabat el 1143, donat que rebia un donatiu per a la seva construcció: ACA, RBIV, 158.

¹³⁷ Pérez, X. *Diplomatari de la Cartoixa de Montalegre...*, pàgs. 186-189, doc. 143.

¹³⁸ ACAXI, 712.

¹³⁹ ACBXI, 1501.

Esteve i el de Parets. Però l'origen de l'evolució del topònim parroquial és diferent. En efecte, a Parets, originàriament hi havia un topònim eclesial, Sant Esteve, i un altre, Parets (*Parietes*), diferent. La descripció de la toponímia més primigènia la podem trobar precisament en l'acta de consagració i dotalia de 904.¹⁴⁰ Ja hem descrit la varietat de vil·les que s'inclogueren en la nova parròquia, que estava centrada en la de Sant Esteve: "que totes les vil·les i esglésioles esmentades acudeixin a la de Sant Esteve". A partir d'aleshores, Parets apareix mencionat com a parròquia entre la documentació oficial. Amb aquest nom apareix en les tres confirmacions papals de Sant Cugat, 1002, 1007 i 1023 (*parrochia de Parietes*).¹⁴¹ Però l'església de Sant Esteve es va associar amb el nom de la vil·la de Breda, aparentment més propera a l'església: "al terme de Parets... a Sant Esteve màrtir de Breda" (1008),¹⁴² "església de Sant Esteve de Breda" (1063),¹⁴³ "a Sant Esteve de Breda que és a Parets" (1064),¹⁴⁴ "església de Sant Esteve de Breda" (1066).¹⁴⁵ L'indret de Parets, encara esmentat com a vil·la l'any 990, estava més allunyat, cap al pla de la riera del Tenes (*in ipso Plano de Pareds*¹⁴⁶), comunicat amb l'església amb un camí ("el camí que va de Parets a l'església de Sant Esteve de Breda").¹⁴⁷ A Breda

hi residia la família senyorial que posteriorment dominaran la casa forta de Vilatzir i la parròquia: Ramon, fill d'Eliarda, va cedir al seu fill les seves mansions de Breda, on hi havia una torre militar (1064).¹⁴⁸

Parets i Sant Esteve es van acabar associant. La majoria de la gent feia servir el nom de Parets per referir-se a la parròquia. El levita Bonfill Oruç en el seu testament de l'any 1064 va deixar béns a la parròquia i a l'església, que anomena tant de Parets com de Breda.¹⁴⁹ L'any 1100 es menciona la parròquia com de "Sant Esteve de Breda que la gent anomena de Parets"; per tant la parla col·loquial va acabat canviant el topònim Breda pel que es feia servir amb més freqüència.¹⁵⁰

El cas de Parets també és una mostra palpable que la fundació de la parròquia va determinar una centralització del culte entorn d'una església, en detriment d'altres centres culturals. També va associar un topònim relativament allunyat amb l'església i la nova parròquia, com va passar a Santa Perpètua amb Mogoda i Sant Vicenç i Mollet.

Els tres casos ens ofereixen l'oportunitat de fer una anàlisi regressiva de la realitat que amagaven els hagiòtopònims. Sant Vicenç-Santa Leda, Sant Esteve i Santa Perpètua eren vil·les identificades en el segle X, amb un recinte cultural evident, que va ser el

¹⁴⁰ ADB, Sp, 7, 11.

¹⁴¹ CSCII, 382, CSCII, 410 i CSCII, 486.

¹⁴² CSI, 108.

¹⁴³ CSCII, 634.

¹⁴⁴ CSCII, 640.

¹⁴⁵ ACBXI, 1117.

¹⁴⁶ ACBXI, 1117 (1066).

¹⁴⁷ CSCII, 660 (1067).

¹⁴⁸ CSCII, 640. Sobre la família que van ser senyors de Vilatzir (Torre de Malla), vegeu, Vilaginés, J. "L'homenatge de Berenguera. Vilatzir abans de ser Torre de Malla (Parets del Vallès). Segles X-XIII", Notes, 28, Mollet del Vallès, 2013, pàgs. 93-114.

¹⁴⁹ ACAXI, 620.

¹⁵⁰ ACB LAIII, 118.

motiu de l'aparició de les respectives parròquies. Una més primigènia, la de Parets, les altres més tardanes.

Les esglésies de Sant Vicenç-Santa Leda, Santa Perpètua i Sant Esteve estaven situades en indrets lleugerament elevats, escollits per atendre un espai proper, ric en aigua, però a recer d'inundacions.¹⁵¹ Pel que sabem d'algunes dades arqueològiques, l'existència dels temples és molt anterior al segle X, que és quan apareixen documentalment. Hi ha constància arqueològica d'època romana en les tres.¹⁵² Les advocacions corresponen a sants que apareixen en antics documents litúrgics, per tant podien haver estat fundacions molt antigues.¹⁵³ En el cas

de Parets, sabem que quan es va consagrar la parròquia es recordava una anterior que havia estat ubicada en el temple de Sant Esteve. La seva existència com a vil·les amb un nom de sant, enmig d'una munió de petites vil·les, fa pensar en una pervivència com a llocs de culte, que mantenien el record de la seva antiga funció de centres litúrgics aglutinadors.¹⁵⁴

De fet, les tres esglésies-vil·les no eren les úniques que tenien una possible antigor en el culte. Alguns documents del segle X ens recorden altres casos geogràficament propers que abans de ser parròquies van ser vil·les amb advocació de santes (Santa Maria Antiqua –Santiga– o Santa Agnès –de

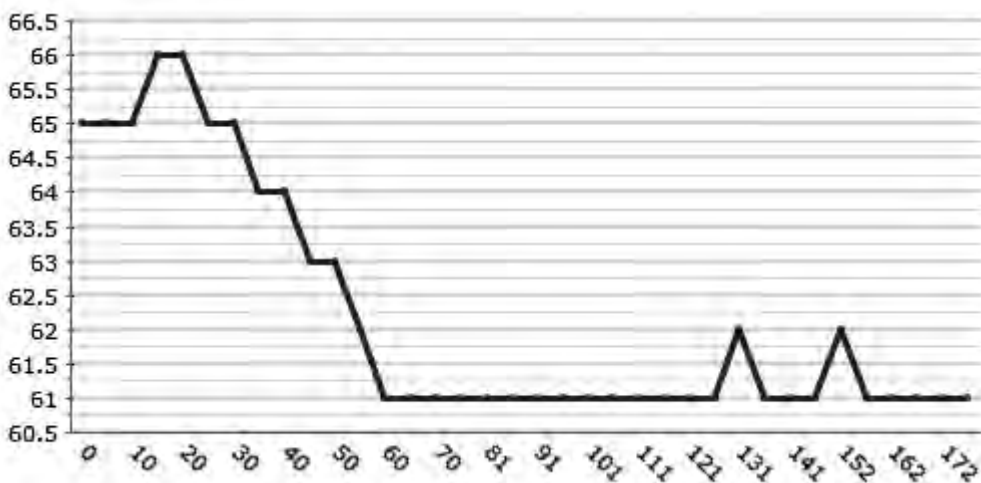

Figura 6. Desnivell des de l'església fins al torrent Caganell. Elaboració: J. Vilaginés

¹⁵¹ Vegeu els perfils topogràfics.

¹⁵² Vegeu la nota 29.

¹⁵³ Santa Perpètua, sant Esteve i sant Vicenç-santa Leda eren advocacions que apareixen en època visigoda o en el culte mossàrab: Valls i Rimblas, R. "El repoblament del Vallès durant la reconquesta", Arrahona, 1, Sabadell, 1976, pàgs. 7-24. L'autor ho demostra fent una cerca en santorals, llibres litúrgics i inscripcions visigòtiques. Vegeu també, Vives, J. "Santoral visigodo...", *Analecta Sacra Tarraconensia*, pàg. 31-58

¹⁵⁴ L'anàlisi de la cartografia històrica permet observar en el segle X a Parets una distribució radial de les vies i camins en direcció cap a aquest centres de culte, que trencaven la distribució reticular de les vies d'origen romà, que encara perviuen en època medieval: Flòrez, M. i Palet, J. M. "Análisis arqueomorfológico y dinámica territorial en el Vallés Oriental (Barcelona) de la Protohistoria (s. VI-V aC) a la alta Edad Media (s. IX-X)", *Archivo Español de Arqueología*, 85, 2012, pàgs. 167-192.

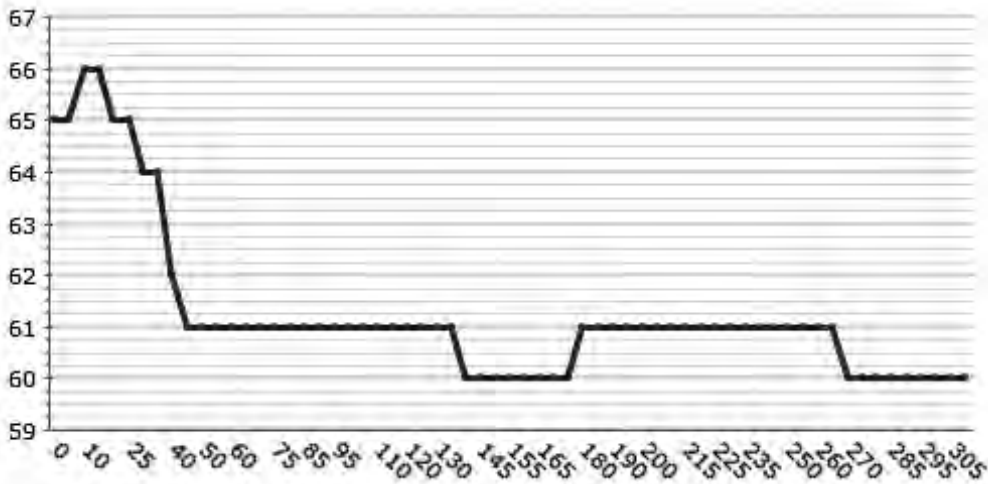

Figura 7. Desnivell des de l'església fins a la riera Seca. Elaboració: J. Vilaginés

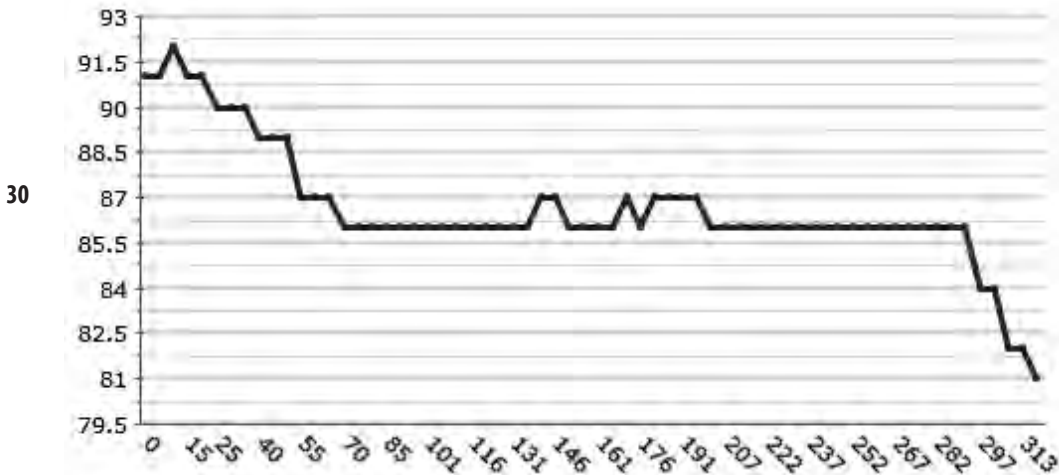

Figura 8. Desnivell des de l'església de Parets al riu Tenes. Elaboració: J. Vilaginés

Malanyanes)¹⁵⁵ o van tenir advocació de sant, però no van arribar a ser paròquies, com Sant Martí (Parets).¹⁵⁶

Les vil·les amb hagiotopònim del segle X poden correspondre a indrets que la memòria local recordava com a antics centres religiosos que contro-

laven la població d'un ampli territori, com a centres pastorals i de litúrgia, probablement anteriors al terrabastall institucional de les invasions musulmana i franca. Ens trobaríem amb nuclis de culte que complien una funció religiosa important per a la població

¹⁵⁵ CSCI, 289 (993, Santa Leda), Alturo, J. *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200* (aproximació històrico-lingüística), 3 vol., Barcelona, 1985, doc. 2 (969, Santiga) i Alturo, J. *L'arxiu antic...*, doc 25 (1024, Santa Agnès).

¹⁵⁶ ADB, Sp, 7, 11 (904, Sant Martí).

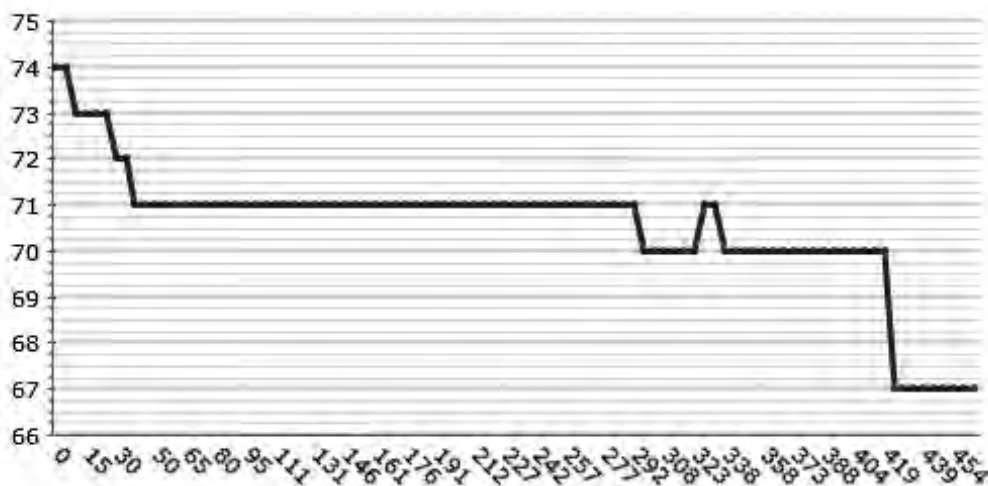

Figura 9. Desnivell des de l'església de Santa Perpètua a la riera de Caldes. Elaboració: J. Vilaginés

local i, probablement més que religiosa, possiblement política i tributària.

Amb el pas del temps, Sant Vicenç de Mollet va esdevenir un sol territori, el de la parròquia, que incloïa les antigues vil·les de Mollet i Sant Vicenç i Santa Leda. La nova parròquia va aparèixer enmig del trepidant període del segle XI i va aglutinar entorn de la seva església (primer romànica, després gòtica) i el seu imponent campanar la vida dels vilatans: pagesos alodials, com els que habitaren la masia de Can Mollet, o masovers senyorials, com els que es van reunir a la plaça del poble, al costat de l'església a toc de campana, l'any 1448, amb la intenció d'unir-se al Sindicat Remença, que volia alliberar-los de l'opressió dels mals usos.¹⁵⁷ Durant segles, la presència de l'església en el paisatge local i de la institució parroquial en la vida dels seus habitants va deixar una petjada indeleble. La importància de la parròquia i de l'església en

la vida local durant segles va ser tan notable, per bé o per mal, que el seu arrelament en la identitat local explica que la torre del campanar a començaments de la Guerra Civil sobrevisqués a la radical voluntat d'esborrar l'edifici eclesiàstic de la fesomia local.

Abreviatures

- ACA Arxiu de la Corona d'Aragó
- Arch ConUdina, F. *El archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos*, Barcelona, 1951.
- ACAXI Salrach, J.Ma. i altres, *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 vols, Barcelona, 1999.
- ACB Arxiu de la Catedral de Barcelona
- ACBX Fàbregas, A. *Diplomatari de la catedral de Barcelona*, vol. 1, Barcelona, 1995.
- ACBXI Batlle, C. i altres, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la catedral de Barcelona, segle XI*, vol. 1, Barcelona, 2006.
- ADB Arxiu Diocesà de Barcelona
- CSC Rius, J. *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, 3 vols., Barcelona, 1946.

¹⁵⁷ Llibre del Sindicat Remença, 1448. Arxiu Municipal de Girona, Ajuntament de Girona, Llibres manuscrits, Reg. General. núm. 24510, fol. 192 r-v.